

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Соколюка Ігоря Юрійовича на тему
«Розвиток соціального підприємництва на сільських територіях»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
галузі знань 07 Управління та адміністрування**

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Сучасний стан сільських територій України характеризується глибокою системною кризою, що суттєво загострилася внаслідок повномасштабної війни. Руйнування виробничої інфраструктури, критичний рівень міграції працездатного населення, деградація людського капіталу та обмеженість бюджетних ресурсів громад потребують пошуку принципово нових, адаптивних моделей господарювання. У цих умовах класичні підходи до підприємництва, орієнтовані виключно на максимізацію прибутку, часто виявляються неспроможними забезпечити розв'язання гострих соціальних проблем сільської місцевості.

Актуальність обраної теми зумовлена також необхідністю розвитку соціального підприємництва як унікального інструменту, що органічно поєднує економічну самодостатність із виконанням суспільно важливих місій: створенням робочих місць для вразливих верств населення, фінансуванням місцевих ініціатив та відновленням соціальної інфраструктури. В умовах воєнного стану та у перспективі повоєнної відбудови соціальні підприємства набувають ролі «точок росту», здатних забезпечити життєдіяльність громад і сприяти поверненню вимушено переміщених осіб у сільську місцевість.

Тема дисертаційного дослідження відповідає сучасним пріоритетам державної політики у сфері відновлення сільських територій, розвитку підприємництва та соціальної інклюзії. Обґрунтовані в роботі підходи до формування соціального підприємництва як інструменту відродження людського капіталу сприяють зміцненню інституційної спроможності сільських громад та узгоджуються із стратегічними орієнтирами повоєнної відбудови України.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Уманського національного університету в межах теми «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (номер державної реєстрації 0121U112522). У контексті реалізації вказаної тематики автором обґрунтовано теоретико-методичні засади становлення соціального підприємництва на сільських територіях, досліджено актуальний стан та умови його функціонування в інституційному середовищі України, а також визначено пріоритетні сфери застосування потенціалу соціальних підприємств у сільській місцевості. Результати дослідження також узгоджуються з тематикою науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» щодо повоєнного

відновлення агроринків та інноваційного розвитку Українського Причорномор'я (теми № 0124U003609 та № 0125U003488).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

У дисертаційній роботі Соколюка І. Ю. представлено цілісне наукове дослідження проблематики розвитку соціального підприємництва на сільських територіях України, що характеризується належним рівнем теоретико-методичного обґрунтування, логічною послідовністю та практичною спрямованістю отриманих результатів. Автором використано системний підхід до дослідження процесів розвитку соціального підприємництва на сільських територіях, що забезпечило комплексне охоплення теоретичних, методичних і практичних аспектів досліджуваної проблематики.

Обґрунтованість наукових положень та висновків роботи забезпечено ґрунтовним аналізом 280 першоджерел, що підтверджує репрезентативність та фундаментальність дослідження. Зокрема, використання іноземних джерел в оригіналі дозволило імплементувати передовий досвід країн ЄС у розроблену модель розвитку соціального підприємництва, адаптувавши світові практики до специфічних умов українських сільських територій у кризовий та посткризовий періоди.

Достовірність отриманих результатів ґрунтується на комплексному інституційному аналізі ключових документів Європейського Союзу, що дозволило адаптувати розвиток вітчизняного соціального сектору до європейських стандартів інклюзивної економіки. Емпіричну основу дослідження складає детальний розбір нормативно-правового поля України, включаючи Господарський кодекс, законодавство про розвиток малого і середнього підприємництва та актуальні стратегічні плани відбудови країни. Такий підхід забезпечує належну відповідність розроблених організаційно-економічних засад пріоритетним завданням державної політики у сфері управління та адміністрування.

Визначені у дисертаційній роботі мета і завдання чітко відповідають обраній темі й послідовно реалізовані в усіх трьох розділах роботи. Отримані результати в сукупності забезпечують розв'язання поставленого наукового завдання, а загальні висновки повною мірою відображають зміст проведеного дослідження, відзначаються науковою аргументованістю, мають теоретичну і прикладну цінність. Дисертаційне дослідження характеризується належним рівнем апробації основних наукових результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у формуванні цілісної концепції розвитку соціального підприємництва на сільських територіях як стратегічного інструменту відродження людського капіталу та забезпечення життєздатності громад в умовах воєнних і структурних трансформацій. Зокрема, автором здійснено чітке теоретичне розмежування між категоріями «соціальне підприємництво» та «корпоративна соціальна відповідальність» (КСВ) шляхом визначення їхньої функціональної ролі в розвитку сільських територій; доведено, що, на відміну від КСВ як інструменту зовнішнього

маркетингу великих агрохолдингів, соціальне підприємництво виступає внутрішньою автономною стратегією виживання громад, забезпечуючи їхню самодостатність та стійкість до зовнішніх викликів.

Новизною характеризується запропонований підхід до діагностики факторів впливу на становлення соціального бізнесу із застосуванням адаптованих матриць SWOT та PESTEL-аналізу, що дозволило встановити пряму залежність між рівнем збереження людського капіталу та успішністю соціальних ініціатив у регіоні, а також деталізувати специфічні ризики функціонування соціального підприємництва на сільських територіях. Такий підхід доповнено удосконаленим методичним інструментарієм оцінювання результативності соціального підприємництва через систему індикаторів соціального імпаكتу, що дозволяє змістити аналітичний акцент із фінансової рентабельності на пріоритетність соціальної складової та кількісно виміряти внесок бізнесу у стабілізацію поселенської мережі.

Вагомим науковим результатом є обґрунтування організаційно-економічного механізму відновлення людського капіталу на сільських територіях, що базується на інклюзивній взаємодії ресурсного потенціалу особистих селянських господарств та інтелектуальних компетенцій внутрішньо переміщених осіб у єдиних виробничо-збутових ланцюгах соціально орієнтованих підприємств. У цьому контексті автором аргументовано доцільність синергії грантової підтримки та специфічних податкових преференцій як компенсаторного механізму за виконання підприємницьким сектором державних соціальних функцій у депресивних регіонах, що є концептуально новим підходом порівняно з традиційним розумінням фіскальних пільг.

Окремої уваги заслуговує розвиток наукових підходів до інституційного забезпечення соціального сектору економіки, де обґрунтовано необхідність невідкладного законодавчого закріплення статусу соціального підприємства як базової умови легітимізації такої діяльності та розширення доступу до міжнародних грантових фондів.

Подальшого розвитку набули наукові погляди на типізацію та класифікацію форм соціального підприємництва, адаптованих до умов воєнного стану, з виокремленням моделей підприємницької активності, що уможливлюють одночасне розв'язання завдань продуктивної самозайнятості сільського населення та прискореної соціально-економічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в аграрних громадах.

Загалом результати дослідження відзначаються науковою новизною, методичною цілісністю та практичною спрямованістю, а сформульовані висновки і рекомендації є обґрунтованими, достовірними й такими, що мають теоретичне і прикладне значення для подальшого розвитку соціального підприємництва на сільських територіях.

Практичне значення одержаних результатів

Результати дисертаційного дослідження Соколюка Ігоря Юрійовича мають вагоме практичне значення, оскільки становлять науково обґрунтований інструментарій для організації та розвитку соціального

підприємництва на сільських територіях України в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. Розроблені наукові положення та рекомендації доведені до рівня конкретних практичних пропозицій і можуть бути безпосередньо використані органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання й закладами вищої освіти при формуванні та реалізації стратегій підтримки соціально орієнтованого бізнесу на сільських територіях. Теоретична цінність дослідження полягає в концептуальному обґрунтуванні цілісної моделі розвитку соціального підприємництва як стратегічного інструменту відродження людського капіталу і підвищення життєздатності сільських громад.

Практична значущість підтверджується впровадженням результатів дослідження в освітній процес та діяльність органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання. Зокрема, науково-методичні розробки інтегровано в освітній процес Уманського національного університету при викладанні дисциплін «Соціальне підприємництво», «Соціальне партнерство» та «Соціальна робота в громаді», що сприяє формуванню фахових компетентностей здобувачів вищої освіти у відповідній галузі знань (лист № 2396/01-10 від 12.11.2025 р.). Рекомендації щодо актуалізації стратегічних пріоритетів розвитку та формування конкурсних програм підтримки місцевих підприємців прийнято до практичного використання Джулинською територіальною громадою Гайсинського району Вінницької області (лист № 740/02.2-09/12.25). Пропозиції щодо розробки програм підтримки малого і середнього підприємництва та формування аналітичного супроводу для залучення грантового фінансування впроваджено у діяльність Гайсинської районної ради Вінницької області (лист № 020605 від 12.01.2026 р.). Практичні рекомендації щодо розбудови ефективного соціального партнерства між агробізнесом та територіальною громадою впроваджено у господарську діяльність ТОВ «Устя» (довідка № 63 від 25.12.2025 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Основні наукові положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційного дослідження достатньо повно відображені в наукових публікаціях здобувача та пройшли належну фахову апробацію. За темою дисертації опубліковано 25 наукових праць загальним обсягом 9,65 друк. арк. (особистий внесок автора становить 6,9 д.а.), серед них 1 розділ у колективній монографії; 1 стаття у виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Web of Science, 6 статей у наукових фахових виданнях України категорії Б, а також 17 тез доповідей.

Опубліковані праці охоплюють ключові теоретичні, методичні та прикладні аспекти дослідження, зокрема проблематику становлення та розвитку соціального підприємництва на сільських територіях, організаційно-економічні механізми відновлення людського капіталу громад, а також інституційні та фінансові інструменти підтримки соціально орієнтованого бізнесу в умовах воєнних трансформацій. Структура та зміст публікацій корелюють із логікою дисертаційної роботи, кожен розділ якої знайшов

відображення у відповідних наукових працях, що забезпечує цілісність і наукову завершеність дослідження.

Апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях підтвердила їх наукову обґрунтованість та практичну значущість. Кількість і зміст публікацій цілком відповідають вимогам до оприлюднення результатів дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії.

Дотримання принципів академічної доброчесності

Дисертаційне дослідження виконане з дотриманням принципів академічної доброчесності та повністю відповідає чинному законодавству України щодо авторського права та суміжних прав. Фактів некоректного запозичення або використання наукових результатів інших авторів без належного посилання на джерела не виявлено, що підтверджує належний рівень наукової самостійності здобувача та його відповідальне ставлення до стандартів академічної доброчесності.

Відповідність дисертації спеціальності і вимогам, що висуваються до дисертацій, які подано на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертаційна робота Соколюка Ігоря Юрійовича на тему «Розвиток соціального підприємництва на сільських територіях», що подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі знань 07 Управління та адміністрування зі спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, викладена на 296 сторінках (195 сторінок основного тексту), містить 48 таблиць, 64 рисунки, 2 формули та 9 додатків.

За своєю структурною побудовою, логікою викладу та повнотою розкриття результатів дослідження дисертаційна робота повністю відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затверджених чинним наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами), а також положенням Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами).

Дисертацію викладено діловою українською мовою з дотриманням наукового стилю. Робота характеризується цілісністю, узгодженістю змісту, смисловою завершеністю та логічною послідовністю викладу матеріалу. За змістом і структурою дисертаційне дослідження повністю відповідає спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Ознайомившись із дисертаційною роботою Соколюка І.Ю. та позитивно оцінюючи її актуальність, обґрунтованість теоретичних і практичних положень та висновків, вважаємо за доцільне зупинитися на окремих дискусійних положеннях, зауваженнях та побажаннях:

1. Обґрунтування потенціалу соціального підприємництва як стратегічного інструменту розбудови сільської інфраструктури є одним із вагомих практичних результатів дослідження. Водночас доцільно було б конкретизувати механізм, за якого прибутки соціальних підприємств

спрямовуються на відновлення та підтримку об'єктів соціальної сфери (освітніх, медичних, культурних), що дозволило б розглядати такий бізнес не лише як джерело самозайнятості, а й як інструмент сталого розвитку територіальних громад.

2. Автором ґрунтовно проаналізовано структуру сільськогосподарського виробництва за категоріями суб'єктів господарювання та доведено домінуючу роль господарств населення у виробництві окремих культур. Водночас аналіз крафтового виробництва як одного з перспективних напрямів соціального підприємництва здійснено переважно описово. Доцільно було б конкретизувати, яким чином підтримка соціального підприємництва на базі домогосподарств може сприяти розвитку локальних крафтових брендів, що дозволило б підвищити додану вартість продукції та забезпечити самозайнятість сільського населення.

3. Дослідження трансформації КСВ у соціальне підприємництво в умовах воєнного стану є одним із оригінальних аспектів другого розділу. Разом із тим запропоновані зовнішній і внутрішній вектори цього процесу потребують конкретизації через критерії розмежування. Визначення показників, за якими КСВ-ініціатива набуває статусу соціального підприємства, суттєво підвищило б прикладну цінність теоретичних положень роботи.

4. Автором порушено актуальне питання деградації та зникнення сільських поселень. Водночас пропозиції щодо нормативно-правового врегулювання статусу земель та майна занедбаних сільських територій не отримали достатнього обґрунтування. Розробка механізму залучення таких ресурсів як матеріальної бази для розвитку соціального підприємництва дозволила б не лише забезпечити правове визнання відповідних активів, а й створити конкретні передумови для відродження сільської місцевості.

5. У третьому розділі роботи автором деталізовано пропозиції щодо податкових преференцій для соціальних підприємств на сільських територіях, зокрема щодо видів пільг, конкретних ставок та умов їх застосування. Разом із тим зазначені матеріали викладено у додатках, тоді як основний текст розділу містить лише загальну характеристику фінансових інструментів стимулювання. Включення ключових параметрів запропонованого механізму безпосередньо до наукового викладу дозволило б органічно інтегрувати теоретичне обґрунтування з прикладним інструментарієм та посилило б доказовість висновків щодо ефективності державної підтримки розвитку соціального підприємництва.

6. У підрозділі 3.3 автором охарактеризовано методи залучення фінансових ресурсів соціальних підприємств (краудфандинг, фандрайзинг, грантові програми, кредитні інструменти). Водночас аналіз зазначених інструментів здійснено переважно в узагальненому вигляді, без урахування специфіки сільських громад різного типу. З огляду на суттєві відмінності між ними (рівень цифрової інфраструктури, фінансова грамотність населення, інституційна спроможність), доцільно було б розробити диференційовані

рекомендації щодо застосування цих інструментів залежно від рівня розвитку громади, що значно підвищило б практичну цінність запропонованих рішень.

Висловлені зауваження та побажання мають переважно дискусійний характер і не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження. Вони покликані конкретизувати та поглибити окремі теоретичні й прикладні аспекти дисертаційної роботи, а також визначають перспективні напрями подальшого наукового опрацювання вказаної проблематики.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Соколюка Ігоря Юрійовича є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому досягнуто поставлену мету і завдання. Робота виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності, відзначається концептуальною цілісністю, внутрішньою узгодженістю наукових положень і висновків, а також належним рівнем апробації отриманих результатів. Наукові результати, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, є авторським здобутком та в сукупності вирішують науково-практичне завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і розробці практичних рекомендацій щодо розвитку соціального підприємництва на сільських територіях.

За рівнем актуальності, наукової обґрунтованості, новизни та практичної значущості результатів дисертаційна робота на тему «Розвиток соціального підприємництва на сільських територіях» відповідає вимогам пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами), а її автор – Соколюк Ігор Юрійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки
Уманського національного університету

Оксана ФРОТЕР